

УДК 347.721

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНА «КОРПОРАЦІЯ» В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Савінова В.М., старший викладач
кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та процесу
*Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету*

У статті досліджено проблемні питання використання терміна «корпорація» у господарському законодавстві України, проаналізовано правовий статус корпорації як форми існування корпоративних правовідносин та обґрунтовано доцільність розмежування визнання корпорації як об'єднання підприємств і як господарської організації.

Ключові слова: господарське законодавство, суб'єкти господарювання, господарська організація, корпорація, об'єднання підприємств.

В статье исследованы проблемные вопросы использования термина «корпорация» в хозяйственном законодательстве Украины, проанализирован правовой статус корпорации как формы существования корпоративных правоотношений и обоснована целесообразность разграничения определения корпорации как объединения предприятий и как хозяйственной организации.

Ключевые слова: хозяйственное законодательство, субъекты хозяйствования, хозяйственная организация, корпорация, объединение предприятий.

Savinova V.M. PROBLEMATIC ISSUES USE OF THE TERM “CORPORATION” IN BUSINESS LAW UKRAINE

In the article the nutrition problem using the term “corporation” in the economic legislation of Ukraine, analyzed the legal status of corporations as a form of corporate existence and legal expediency distinction recognition of corporations as enterprises and associations as economic organization.

Key words: business law, business entities, economic organization, corporation, association enterprises.

Постановка проблеми. У сучасному світі будь-якої країни провідну роль в економічному та соціальному напрямках відіграють корпоративні організації. Вони досить помітно впливають на розвиток суспільства та держави. Корпоративні структури виявилися також найбільш ефективними формами господарювання в сучасних умовах існування жорсткої конкуренції, економічних, соціальних та політичних кризових явищ. Динамічний розвиток корпорацій є наслідком становлення ринкової економіки в державі.

Сучасні корпорації, акумулюючи фінансові ресурси, створюють організаційно-економічний потенціал України, формують орієнтири економічної політики держави та є рушійною силою, вкрай необхідних сьогодні, перетворень вітчизняного господарства.

Однак у вітчизняній науковій літературі відсутнє чітке правове регулювання діяльності корпоративних організацій. Базові положення корпоративного права неодноразово ставали предметом гострих дискусій науковців. Вітчизняні науковці зазначають про неоднозначність та нечіткість визначень, неузгодженість їх із загальноприйнятими у світовій практиці.

Це питання повністю чи частково вже досліджувалося в роботах українських та

зарубіжних учених-юристів, які зробили вагомий внесок у розвиток корпоративного права. Серед таких дослідників можна назвати С.В. Батрін, О.М. Вінник, Н.С. Глусь, В.А. Євтушевського, Т.В. Кашаніна, О.Р. Кібенко, В.М. Коссака, В.М. Кравчук, Ю.М. Крупка, І.В. Лукач, В.В. Луць, О.О. Мельник, Д.І. Погрібний, А.В. Смітюх, В.Л. Спасіо-Фатеева, О.В. Харенко, В.С. Щербина та інші.

Мета статті – дослідження проблем використання терміна «корпорація» у чинному вітчизняному законодавстві та визначення доцільності внесення змін та доповнень до господарського законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що навіть в стародавні часи функціонували своєрідні товариства (згадки про них трапляються у ассирійців, фінів, греків); а) з участю купців, які вели морську торгівлю, їх позичальники часто-густо ставали компаньйонами власника судна; б) з ремісників для спільного збуту товарів; в) земельні товариства, які також виконували функції охорони від зовнішніх ворогів. Саме такі форми об'єднань і стали підґрунтям для виникнення в майбутньому господарських організацій сучасного типу – торгових (господарських) товариств [1, с. 6], окремі з них визначають як корпорації.

Становлення інституту торгових (господарських) товариств розглядається О. М. Вінник як результат еволюційного процесу розвитку суспільства і відповідно – ускладнення його господарського життя, що потребувало урізноманітнення форм господарювання залежно від співвідношення різних категорій публічних та приватних інтересів учасників корпоративних відносин [1, с. 19-20.]

Що стосується закономірностей становлення корпоративного господарювання, то С.В. Бантрін та В.І. Семчик наголошують, що виникнення та розвиток цієї вольової активності характеризується планомірністю та наступністю. Корпорації та корпоративне господарювання не виникають одноментно і надалі існують у завершальному вигляді, – навпаки, можна стверджувати, що цей процес характеризує еволюція [2, с. 300].

Важливий у методологічному плані системно-структурний підхід до з'ясування організаційно-правових форм юридичних осіб, якими саме і є корпорації, на думку К.О. Кочергіної, полягає в тому, що вони формуються внаслідок, по-перше, вимог функціонування у рамках відповідного соціально-економічного укладу, по-друге, специфіки вимог відповідного стану економічного розвитку національної економіки і, по-третє, правових традицій, рівня розвитку правових доктрин і національного законодавчого регулювання у цій сфері, глибини процесу міжнародно-правової уніфікації, а також адаптації відповідних правових норм [3, с. 51].

Маємо зауважити, що нині проблема правового регулювання корпоративних відносин не є проблемою відсутності законодавчого регулювання, а навпаки, – занадто великої кількості нормативно-правових актів з чітким формулюванням норм створює колізії, що не гармонізують внутрішнього законодавства України.

Зазначимо, що Господарський кодекс України визначає корпорацію як форму договірною об'єднання підприємств (ч. 3 ст. 120) [4]. Корпорації створюються на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремим повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників [5, с. 167].

Таке легальне визначення поняття корпорації саме як об'єднання підприємств (іншого змісту в це поняття ні Господарський кодекс України, ні інші закони України не вкладають) мало б, на думку Н.С. Глусь, покласти кінець намаганням вживати термін «корпорація» щодо господарських товариств та інших суб'єктів корпоративного типу [6, с. 5], проте вони продовжуються

і після набрання чинності Господарським кодексом України вживатися [7, с. 134; 8, с. 250].

Вважаємо, що легальне визначення корпорації як об'єднання підприємств є досить загальним та не містить ознак, притаманних таким організаційно-правовим формам суб'єктів у сфері господарювання.

Зарубіжний досвід свідчить, що під корпораціями розуміють юридичних осіб, створених у результаті об'єднання капіталів, які називають компаніями або товариствами. Термін «корпорація» прийшов до нас із США, де під ним традиційно розуміють виключно акціонерні товариства; в Англії термін «компанія» застосовується до акціонерних товариств (форма товариства з обмеженою відповідальністю у розмінні українського права в Англії відсутня). У Франції та Німеччині до всіх аналогів українських товариств використовується термін «товариство», проте їх правовий статус різняться: у Німеччині повні товариства не мають статусу юридичної особи, а у Франції – мають [9, с. 138].

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про те, що у тлумачення категорії «корпорація» вкладають різний зміст. Здебільшого під цим поняттям розуміють господарські товариства або ж ним заміняють усіх видів юридичних осіб [10, с. 89].

Дослідники дефініції терміна «корпорація» звертають увагу на його багатополарність. У найвужчому розумінні корпорацією визнається акціонерне товариство, у більш широкому – окремі або усі організаційно-правові форми господарських товариств та корпоративних об'єднань [11, с. 35].

У правовій термінології держав англосаксонської правової системи поняття «корпорація» ототожнюють з поняттям «юридична особа» [12].

Н.С. Глусь визнає, що корпорація це юридична особа у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, або товариства з додатковою відповідальністю, яка створюється та діє на основі установчого договору і статуту, управління якою здійснюється через складну централізовану систему органів, учасники якої у відношенні до неї здійснюють інвестиційну діяльність із метою отримання прибутку у вигляді дивідендів, і така участь породжує у них сукупність корпоративних прав [6, с. 10]. Обґрунтовується така позиція передусім тим, що корпорація – це товариство об'єднання капіталів, а не осіб (як в кооперативі чи повному товаристві). Т.В. Кашаніна також вважає корпорацією виключно товариства з обмеженою відповідальністю й акціонерні товариства [13, с. 184, 196].

Такий науковий підхід до поняття «корпорації» полягає у звуженому розумінні корпорації лише як господарської організації, статутний капітал якої поділено на частки. На думку В.С. Щербини невиннованим є широке розуміння корпоративних прав, до яких зараховують також і права осіб, які мають частку у майні господарського товариства [14, с. 227].

Деякі з вітчизняних дослідників вважають корпораціями акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Інші вважають, що до юридичних осіб корпоративного типу належать усі організаційно-правові види юридичних осіб, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками і в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом [10, с. 96].

До такого підходу, за якого усі юридичні особи є корпораціями, схильні В.В. Луць [15, с. 33–34, 39], Н.В. Козлова [16, с. 118, 121], М.О. Томашевська [17, с. 11], О.Р. Кибенко [18, с. 27]. Зазначений підхід аргументується тим, що організаційно-правова форма створення юридичної особи не впливатиме на факт існування корпоративного зв'язку, а лише визначатиме зміст корпоративних відносин.

Існує також бачення, що корпораціями є виключно господарські товариства. Сутність господарських товариств визначають союзи інвестицій, управління діяльності та відповідальності. Поєднання цих союзів і визначає конкретну організаційно-правову форму господарського товариства [19, с. 7]. Необхідно зазначити, що визнання учасників повних товариств і повних учасників командитних товариств носіями корпоративних прав прямо суперечить положенням ч. 2 ст. 167 Господарського кодексу України [4], відповідно до якої володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом (а згідно з ч. 7 ст. 80 Господарського кодексу України [4] учасники повного та повні учасники командитного товариства повинні бути зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності).

На думку В.А. Васильєвої, до юридичних осіб корпоративного типу належать усі організаційно-правові види юридичних осіб, створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками, в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом [10, с. 96].

І. Лукач аналізує поняття «корпорації» з кількох позицій. Перший підхід полягає у звуженому розумінні корпорації як госпо-

дарської організації, статний капітал якої поділено на частки. Другий підхід полягає у тому, що корпораціями є виключно господарські товариства. Третій підхід полягає у тому, що корпораціями є усі юридичні особи, оскільки організаційно-правова форма створення юридичної особи не впливатиме на факт існування корпоративного зв'язку, а лише визначатиме зміст корпоративних відносин. П'ятий підхід полягає у розумінні корпорацій як юридичних осіб, які засновані на об'єднанні капіталів або зусиль учасників. Шостий підхід полягає в тому, що основною ознакою корпорацій є членство в юридичній особі [20, с. 106–109].

З усіх розглянутих підходів щодо розуміння «корпорації» найбільш прийнятним вважаємо підхід, що полягає у розумінні корпорації як господарської організації, статутний капітал якої поділено на частки. Отже, корпорація – це юридична особа у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, яка створюється та діє на підставі статуту, управління якою здійснюється через систему органів, учасники якої мають на меті отримання прибутку і така участь породжує у них сукупність корпоративних прав.

Закон України «Про господарські товариства» не містить поняття «корпоративні відносини» та «корпорації», Цивільний кодекс України вживає поняття «корпоративні права» щодо акціонерних товариств, не даючи визначення. Відповідно до ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України [4] корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що враховують правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. При цьому визначення поняття «корпорація» у Господарському кодексі України немає. З наведеного положення можливо назвати такі ознаки «корпорації»: господарська організація; має на меті отримання прибутку; господарська організація має статутний капітал (майно); статутний капітал (майно) поділено на частки.

У розумінні ст. 167 Господарського кодексу України [4] такими ознаками наділено: господарські товариства, виробничі кооперативи та підприємства, засновані на приватні власності двох і більше осіб (ч. 4 ст. 67 Господарського кодексу України).

Згідно з абз. 4 ч. 1 ст. 3 закону України «Про управління об'єктами державної влас-

ності» [21] об'єктами управління державної власності є корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій. Отже, серед суб'єктів корпорацій необхідно визнати державу як особливо-го учасника корпоративних відносин.

Вітчизняні дослідники аналізують корпорації за такими ознаками:

– корпорація є асоціацією, тобто організованим колективом, воля якого визначається груповими інтересами індивідів, які входять до складу, і який організаційно та майново діє ззовні як єдине ціле від власного імені;

– корпорація – це об'єднання не тільки людей, а й капіталів. Особи, які надали свої капітали для організації діяльності корпорації, а також розмір їх капіталу (внеску, паю, акцій) може бути суворо визначений в будь-який момент існування корпорації. Учасники корпорації залишаються власниками вкладеного капіталу як вартості, а не як майна;

– корпорація – це об'єднання людей для виконання будь-якої соціально корисної діяльності;

– корпорація обов'язково має статус юридичної особи [10, с. 91–92].

Отже, до юридичних осіб корпоративного типу належать усі організаційно-правові види юридичних осіб, що створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками і в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом [10, с. 96].

Маємо визнати, що корпорація є досить складним елементом господарського життя, що потребує ефективного та дієвого механізму регулювання.

Слушним є зауваження І. Лукач, що об'єднавши під одним стягом поняття «корпорація», різні за своєю специфікою й організацією управління господарські організації, законодавець то розширює, то звужує їх перелік залежно від потреб відповідного нормативно-правового акта. Передусім це негативно впливає на практику діяльності корпорацій, бо суб'єкти бізнесу в тій чи іншій ситуації просто не знають, чи є вони корпорацією у таких відносинах [9, с. 140].

Висновки. Корпорація є спеціальною умовою виникнення корпоративних правовідносин, джерелом корпоративних правовідносин і одночасно формою їх існування. Корпорація є не тільки юридичною, а й економічною категорією. Це положення необхідно враховувати при розробці та прийнятті нормативно-правових актів щодо правового регулювання корпоративних відносин.

Вважаємо, що легальне визначення у господарському законодавстві корпорації як об'єднання підприємств є досить загальним та не містить ознак, притаманних суб'єктам господарювання. Вважаємо за доцільне виправити помилку законодавця та не використовувати поняття «корпорація» для об'єднань підприємств задля уникнення плутаними.

Корпорація – це узагальнена організаційно-правова форма корпоративних відносин в межах однієї організації. Ця сфера правового регулювання є пріоритетною як у законодавствах зарубіжних країн, так і на міждержавному рівні. Зокрема на думку Європейської Комісії, право товариств «можна вважати фундаментом усієї ринкової економіки». У зв'язку з цим законодавство України про компанії також вважається пріоритетною сферою першого етапу виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджену відповідним Законом від 18.03.2004 р. № 1629–IV [22].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінник О.М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних та приватних інтересів в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – 2004. – 40 с.
2. Батрін С.В. Становлення корпоративного господарювання: постримський період / С.В. Батрін, В.І. Семчик // Держава і право. – Вип. 50. – С. 295–301.
3. Кочергина Е.А. Содержание организационно-правовых форм предпринимательских обществ: интересы, функции, правовые средства : моногр. / Е.А. Кочергина. – Х. : Основа, 2005. – 236 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
5. Вінник О.М. Господарське право : навч. посіб. – 2-ге вид., змін. та доп. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766 с.
6. Глусь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Н.С. Глусь. – К., 2000. – 20 с.
7. Борисова В. До проблеми корпоративних прав учасників підприємницьких товариств / В. Борисова, С. Казанцев // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 4. – С. 134–140.
8. Борисова В.И. Корпорация – организационно-правовая форма корпоративных отношений / В. И. Борисова // Альманах цивилистики. – К. : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність» / под ред. Р.А. Майданіка. – 2008. – Вып. 1. – С. 249–269.
9. Лукач І. До питання про ознаки корпорації / І. Лукач // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 3. – С. 138–142.
10. Корпоративне право України : підруч. / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва

та ін. ; за заг. ред. В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

11. Васильчук І.П. Сутність та ознаки корпорацій: теоретичний аспект / І.П. Васильчук // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Сер. Економіка. – 2013. – № 23. – С. 34–39.

12. Кахович О.О. Корпорації: дефініція та регулювання діяльності [Електронний ресурс] / О.О. Кахович // Юридичний науковий електронний журнал. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/3_2014/16.pdf.

13. Кашанина Т.В. Корпоративне право : учебник / Т.В. Кашанина. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт ; Высшее образование, 2010. – 899 с.

14. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : моногр. / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 248 с.

15. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) / за заг. ред. В.В. Луця. – Тернопіль, 2007. – 320 с.

16. Козлова Н.В. Правосуб'єктність юридичного лица / Н.В. Козлова. – М., 2005. – 220 с.

17. Томашевська М.О. Корпоративні акти в системі джерел права України : автореф. дис. ... канд. юрид.

наук : спец. 12.00.01 / М.О. Томашевська ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2005. – 21 с.

18. Кибенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Сер. Юридичний радник / О.Р. Кибенко. – Х., 2005. – 432 с.

19. Яковлев Ю.В. Командитні товариства як суб'єкти підприємницької діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Ю.В. Яковлев. – Х., 2001. – 20 с.

20. Лукач І. Класифікація наукових поглядів щодо визначення поняття «корпорація» в українській і російській юридичній літературі / І. Лукач // Підприємство, господарство і право. – 2013. – № 2. – С. 106–109.

21. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.

22. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.